

Halkbilim Çalışmalarında Karşılaştırma Yöntemi Tarihi Üzerine

Ulrika Wolf-Knuts
Çev. Gülin Arıl*

Giriş:

Genel olarak halkbilim çalışmalarında karşılaştırmalı araştırmanın her zaman önemli olduğu ortadadır. Hatta, "halk"ı oluşturan grubu tanımlamak bile bir karşılaştırma sürecidir. Çeşitlilik kavramı da bu karşılaştırmanın bir ürünüdür.

Uzun bir süredir, halkbilimi araştırmalarındaki baskın olan metod tarihi ve coğrafik şekiller içerir ve halkbilim unsurlarına yaklaşımda ve bu unsurları görüntülemeye halen geçerli bir yöntemdir. Bu çalışmada yapmak istediklerimiz şunlardır: günümüzde bu metodu değerlendirirken baskın olan arkaplanı ortaya çıkartmak; ne, ne ile karşılaştırılmış ve bu karşılaştırma nasıl yapılmış; karşılaştırmanın amaçları, ve metodun son 150 yıl boyunca nasıl değiştiğine bakarak gelecekteki olasılıklarını bulmaktır.

Halkbilimi çalışması, geniş bir ölçüde, bir metnin ve bir geleneğin bir diğer metin ve gelenek arasındaki karşılaştırmaları içermiştir. Metinler ve gelenekler araştırılarak farklı amaçlar için karşılaştırılmışlardır. Evrimden ve pozitivistlerden etkilenmiş bir durumda amaç Batı dillerinin ve düşünce sistemlerinin geliştiği farzedilen bir öncül İndo-Avrupalı kültürünü araştırmaktır. Bu örnekte, Max Müller'e (1823- 1900) göre, halkbilimi ilkel mitolojinin geri kalanı olarak algılanıyordu.

* Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi SBE Türk Dili ve Edebiyatı Doktora programı öğrencisi-
Danışman ve çeviri denetim: Prof.Dr. Metin Karadağ

James Frazer (1854-1941), Andrew Lang (1844-1912), Edward B. Tylor (1832-1917) gibi araştırmacıların kanıtlarına göre ise bir başka amaç bütün dünyadaki insan kültürüne ilişkin daha derin bir anlayışa ulaşmaktır. Lang, "Halkbilimi Metodu" adlı denemesinde karşılaştırmanın halkbilimi araştırması yapmanın bir yolu olduğunu söyler.

Geçmişten Kalanlar, Milli Politikalar ve ncl Değerler

Finlandiya'daki İsve azınlığın halkbiliminin koleksiyon (toplama, derleme) haline getirilmesi nerisi ilk kez 1848'de Vasa Lyceum'daki Johan Oskar Immanuel Rancken (1824-95) isimli ğretmen tarafından getirildi. Rancken'in döneminde, Helsinki niversitesi'ndeki öğrenciler arasında Fince konuşan toplulukların halkbilimini incelemek oldukça revaçtaydı. Bu ilginin nedeni Fin kimliğini heyecanlandıran milliyetçi akımdı ve bu akım daha sonra Finler'in Rusya'dan bağımsızlıklarını kazanmalarında ortak bir biline temel olmuştur. 19. yüzyılın ilk zamanlarında, bu durum bir sorun olarak algılanıyordu.

J.O.I. Rancken, Helsinki'de öğrenciyken bu tür fikirlerle aşinalık kazanmıştı. Daha sonra, tarih ğretmeni olmuştu. Bu yüzden, düşüncenin tarihi yolunu (sistemini) ve analiz etmeyi iyi biliyordu.

Genel olarak, o dönemde insani çalışmalar, tarih çalışmaları alanına dahildi. Jacob ve Wilhelm kardeşler (1785-1863, 1786-1859) ve onların meslektaşları Alman dilinin etimolojik kökenlerinin, fen biliminden çok tarih bilimi olan arkeolojinin, edebiyat tarihinin, sanatın, ve dinin izlerini aramışlar. "Tarih" hepsini içine alan genel bir kavramdı, ve bu yüzden tek başına ortaya çıkması için neredeyse bir asırdan daha fazla bir zamana ihtiyaı vardı. İmalı bir Şekilde, tarihi yaklaşımlar kökenleri ve başlangıçları aramaktaydı. Bir fenomenin evrimini yeniden inşaa edebilmenin ve bunun Şeklini, zamanını, ve yerini belirleyebilmenin, karşılaştırmalar yapılarak mümkün olabileceği düşünülüyordu.

Rancken bu konuda çok istekli bir ruha sahipti.

Rancken, halkbilimini derleyerek sadece bir Finlandiya-İsve "milli" kültürü tanımlaması yapmış olmayacağını, aynı zamanda kültürel özellikleri daha geniş bir coğrafya alanı üzerinde karşılaştıracaağını düşünüyordu. Bu nedenle Rancken, orman kültü ve kırsal ruhların genetik olarak nasıl inşaa edildiğiyle ilgili çalışmasını sürdürürken Wilhelm Mannhardt (1831-80) ile işbirliği yapmıştır. Ayrıca belirtilmesi gerekir ki "Finlandiya'da İsve dili konuşanlar" fikri Fin ve İsve kültürleri arasında politik bir etken olmuştur. Politik sebeplerden dolayı, 19. Yüzyılın sonunda ve 20. Yüzyılın başlarında Fin-İsveli halkbilimciler Finlandiya'daki İsvee konuşan kesim ile İsviçre'deki İsvelerle arasında bir bağ olduğunu ortaya çıkartabilmek için karşılaştırma yapmaya gereksinim duymuşlardır. Ayrıca, kendi İsve kültürlerini, Fin kültürüne adapte olmadan sürdürme hakları olduğunu da savunabilmek için, bu karşılaştırma zorunlu olmuştur.

Halkbilim metinlerini karşılaştırma fikri Julius Krohn (1835-88) tarafından ihtiyaşlı

bir şekilde abartılmış fakat sonra oğlu Kaarle Krohn (1963-1933) bu fikri, "tarihi-coğrafik" bir metotla sadeleştirmiştir. 1880ler ve 1890larda, Julius Krohn, Kalevala'yı genetik bir bakış açısından çalışmıştır. Fin ve Estonya şarkılarını biraraya getirmiş ve benzer yakın dillerden de bazı motif ve temalar eklemiştir. Çünkü Krohn için araştırmının başlangıç noktasında sadece Kalevala Kitaplarında yayınlanmış olan metinler yeterli değildi. Yayınlanmış veya yayınlanmamış elyazmaları da gözardı edilmemeliydi. Önemli olan, sadece en eski Fin çeşitlemeleri, en eski metinlerle karşılaştırılabilmeydi. Krohn'a göre, bu çeşitlerin coğrafik bölgelere göre değiştiği çok açıktı. Coğrafya ve Topoğrafya, en eski çeşitlerin izini sürerken iki en önemli etkendi. Krohn hangisinin orjinal hangisinin ise sonradan eklemeye olduğunu anlamak için metinleri coğrafik ve kronolojik sıraya koymuştur. Çalışmasının bazı sonuçları politik olduğundan uygun bulunmadı; çünkü Kalevala ne bütünüyle bir Fin'di, ne de o kadar eskiydi.

Karşılaştırma ve karşılaştırmalı analiz yapmanın yolları Krohn'un çalışmalarının temeliydi. O, eskiden yapılan bilimsel çalışmaların varisiydi. Ona göre, karşılaştırma yapmak birşeyin kökenine giden yolda kullanılması gereken bir araçtır ve bunu da ilk Kalevala-ölçülü şiirlerinde gösterdi. Andrew Lang coğrafi durumları işin içine katmadan bir geleneği, bir şiiri, bir fenomeni anlamaya çalışırken, Krohn bu esnada çok ayrıntılı bir şekilde sadece milliyete göre değişen metinleri değil, aynı zamanda aynı coğrafi bölge içinde değişiklikler gösteren çeşitleri de incelemiştir. Yazılı kayıtlar arşivinde belgelendiğine göre, Krohn için uzamda ve zamanda değişiklik (çeşitlilik)çok önemliydi çünkü O, coğrafyayı da işin içine katarak tarihsel olarak en eski metinlerin izini sürdü.

Bu nedenle, 19. Yüzyılın sonlarında karşılaştırma Andrew Lang ve Lulus Krohn tarafından kullanılmış bir metod olmasıyla birlikte, onların neyi ne ile; neden karşılaştırdıkları farklılıklar gösterir. Lang daha çok "kendi zamanımızda olan ama ona ait olmayan fikirleri" karşılaştırmak istedi. Krohn ise, metinleri coğrafi ve tarihi açılardan karşılaştırarak Kalevala'nın ne derece Finli ve eski olduğunu anlamaya çalıştı. Krohn'un bilimsel çalışması, kendinden sonra gelen dünya çapındaki halkbilimcileri de etkilemiştir:

Tarihi-Coğrafik Metod

Walter Anderson

Julius Krohn'un iş arkadaşları, O'nun fikirlerini kendi materyallerine uydurmuşlardır. Örneğin, Estonyalı Walter Anderson (1855-1962), "Rahibin Yerini Dolduran Çoban Kral'ın Sorularını Yanıtlıyor" (AT 922) olarak sınıflandırılan düzyazı anlatımını seçmiştir. Kendi çalışması olan "Kaiser und Abt"ı ise 1923'te yayınlamıştır.

Anderson eserlerinde Julius Krohn'dan bahsetmese de, Kaarle Krohn'a teşekkürlerini sunması, bizi Julius'un çalışmalarıyla da tanışmış olması gerektiği yönünde düşündürüyor. Bir referans listesi olmadığından dolayı, bu monografa bağlantılı olarak Julius Krohn ve Walter Anderson arasında ne tür bir ilişki olduğunu söylemek imkânsız.

Walter Anderson'un çalışması çok detaylıdır. Arada bir, bu tür terimleri çok kullanmasa da, kültürel tarihe, içeriğe, bağlantılı-metinlere atıfta bulunarak bazı eleştirmenleri kaynak olarak gösterir. Evrimcilik ve coğrafik kaygı onun beyninde yer etmişti. Çalışmasının sonucu açık bir şekilde gösterilmişti. Zıtlık sayesinde, Anderson'un amacı ve metodolojisi halkbilimselliğin belli bir şekilde tanıdıklık gösterdiği sanıldığı için üstü kapalıdır. Halkbilimi çalışmaları içinde karşılaştırma için hali hazırda ön planla çıkartılmış farklı sebeplerde fikirlerin verilmesi, Anderson'u, kendini nerede gördüğü konusunda yersiz kılmazdı, fakat belli ki O böyle birşeyi istememişti. Yalnızca giriş bölümünde Fin okulundan bahsetmesi bile amaç ve metodu ima etmekte yeterliydi.

Anderson'un araştırmalarında karşılaştırma esastır. Bir taraftan, Anderson üzerinde yoğunlaşmak istediği hikâye tarzını belirleyebilmek için bazı halkbilim metinlerini kendi aralarında karşılaştırmalıdır. Böylece, ortak noktası olan yüzlerce çeşitli metin bulacak ama bu ortak noktayı tanımlamayacaktır. Aslında, Anderson böyle yaparak, bir nevi hikâye tarzı seçimi ile ilgili kararı vermiştir. Ona göre, ilgi alanına giren iki grup metin vardı: yazılı ve sözlü olanlar. Karşılaştırmanın bu işlemini tanımlamak daha kolay gibi görünüyordu. Diğer taraftan ise, Anderson metinler içerisinde anlatılan kişiler veya sorulan bilmecceler gibi motifleri ve altmotifleri karşılaştırıyordu. Fakat, bu küçük birimlerin doğasını ne problemli hale sokuyor, ne de bu doğanın, ilginç olmayan detaylardan nasıl çıkartılması (görülmesi) gerektiğini söylüyordu. Yine de öyle görünüyordu ki yazar metodla ilgili genel bir bilgiye ulaşmış ve terminolojiyle ilgili genel-geçer bir anlaşmaya varmıştır.

Kaarle Krohn

Walter Anderson'un çalışması çok sıklıkla Kaarle Krohn'un 1926'da yayınlanan *Die folkloristische Arbeitsmethode* isimli ana çalışmasında geçer. Hatta, bu çalışmaya bir model olarak da atıfta bulunulur. Krohn, çok sayıda metinlerin kolayca incelenilmesi için onları zamansal ve coğrafik olarak sıralar. Amacı ise özel bir halkbilimi konusunun nasıl ortaya çıktığını bulup, nasıl yayıldığının izini sürebilmek.

Krohn amaçlı bir şekilde halkbiliminin hangi oluşumlarını karşılaştırmak istediğini tanımlar ve bu karşılaştırmanın hangi seviyede yapılacağını düşünür. Ayrıca, durumla bağlantılı olan ve aranan farklı türleri de işin içine katar. Halkbilimini sadece kendi kıtasının kültürel bir ürünü olarak sınırlandırmasına rağmen, çalışmaları, genel ve uluslararası bir halkbilimi metodudur. Krohn pratik öneri sağlayan pratik bir insandır ve bu sebeple de gerçekçi bir bilim adamıdır. Amacı aynen bu şekilde formüle konabilir: "Bu analitik prosedürün amacı şunlardır: dağılımın ve sıralamanın rotasını ortaya çıkartıp belirlemek, temel oluşum ve şekil (desen) oluşumun arasındaki ilişkiyi bulmak, çalışma altında olan her hangi bir karakteristiğin 'ur-form'unu belirlerken, ana oluşumu bulmak için orjinal oluşumun ve sıralamanın çalışmayla ilgisini kumak, ve farklı alanlardaki çeşitliliğin şeklini belirlemek" (Krohn 1971: 63). Ve O'nun rüyası: "bütün önemli özellikleri içinde barındırarak, fakat en kısa ve anlaşılır olacak şekilde genel bir dilde her bir geleneğin değişkenlerini yayımlamak"tır. (Krohn 1971: 39). Bu kesinlikle bir çeşit kalın korpus oluştururdu.

Krohn, halkbilimi metodolojisi kitabını formüle ettiği sıralarda, Walter Anderson, Krohn'un yazdıklarını özetleyip 1934 yılında Handwörterbuch des deutschen Marchens'de yayınlamaya hazırladı. Kullanım direktifleri yayınlaması da fikrini değiştirdiğini yansıtıyordu. Artık, hiç kimsenin O'nun metoduna tanidik olmasını istemedi. Çalışmasını, hangi halk hikâyesinin çalışılabileceğine göre kesin hatlarla 21 bölüme ayırdı. 3 tane şartsız kural var: her bir varolan hikâye kaydı, metnin yazılı veya sözlü olması ve dil özellikleri gözardı edilerek düşünülmesi. Karşılaştırma, daha önceden anlaşılma gibi, özelliklere göre ayrılmalı. Ve, kaydın yeri ve zamanı da hesaba katılmalıdır. Bu metodla yapılan çalışmanın amacı bir monografidir; yani işi yapan, bütün değişkenlerden gelen ortak bir arketipin orjinal şeklini, yeri ve zamanını, ve bunları dağıtım yollarını bulur.

Bu makale, okuyanı, bu metodun bitmiş bir mevcudiyet olarak algılamasını ister. Fakat, yukarıda bahsi geçen direktiflerde bile Anderson, karşılaştırma yapmayı problemlile hale getimez. Karşılaştırma yapılan hatlar, coğrafik sınırlardır, ama karşılaştırmalı görüşlere de ihtiyaç duyulur ki öğrenciler metinlerin içeriklerinin analizlerini yapabilsinler. Lakin burada, tecrübesiz bir halkbilimci Anderson'un makalesinden hiçbir yardım almaz, çünkü bir bölüm, bir motif, bir özellik gibi ana unsurlar, O'nun (araştırmacı) için önemli olmasına rağmen asla tarif edilmezler. Anderson açık bir şekilde kendi metodunun sınırlarını görür. Sabit olarak bize gösterir ki halkbilimi çalışması gündelik (empirik) çalışmadır. Somut bir çok problemin çözüleceği pratik bir görevdir.

Anna Birgitta Rooth

Tarihi-coğrafik metodun, Nordik halkbilimcilerin üzerinde büyük bir etkisi oldu. Ama, eleştirmenlerce de tanındı. Bunu sorgulayan bilim insanlarından biri olan Lund'dan Carl Wilhelm von Sydow (1878-1952), sanki Fin metodu ve modern araştırma zıtlarını gibi "Finsk metod och modern sagoforskning" isimli bir makale yazdı. Hikâye çeşitleri üzerine monografik üretmek için kullanılan tarih ve coğrafya bilgileri tezine karşın, O daha çok hikâyelerin hayatlarının çalışılmasını tercih etti. Takipçilerinden biri olan Anna Birgitta Rooth, Carl'ın düşünceleri etrafında bir tartışma başlatarak, 1951'de "The Cinderella Cycle" (Sindirella Çemberi) adlı tezini yayınladı. Rooth bu çalışmada, seçilen metodun öğrencilerin yanıtlamak istedikleri sorulara uygun olması gerektiğini vurgular. Bu yüzden, tarihi-coğrafik metodu kullanan monografik çalışmalar sadece bir amaca hizmet ederken, hikâyelerin kökenleri çalışmaları diğer amaca hizmet eder. Rooth, sadece bir tür hikaye çalışmaktansa, bağlantılı bir grup hikaye çalışmayı tercih etmiş, fakat bunu yaparken, klasik bir tutum olan "karşılıklı ilişkiyi ve gelişimi açık ve anlaşılır bir şekilde anlatmak" düşüncesinden uzaklaşmamıştır. Rooth, coğrafik dağılımı, ana motifleri, değişkenleri ve detay motiflerini vurgular. Rooth için, tarihi-coğrafik metod çok şematiktir ve farklı görüşler daha geniş bir kapsamda değerlendirilmeliydi. Örneğin, Rooth bir hikâyenin orjinal şeklini, zamanını, ve yerini değerlendirirken, önemli olanın hikâyeyi, mantıklı ve organik bir kompozisyon olarak değerlendirmek olduğunu söyler. Ayrıca Rooth, ağzından ateş saçan yaratıkların Indo-

Avrupalı kültür kümesinden geldiği fikrine de karşı çıkar. Karşılaştırma yoluyla Rooth coğrafik dağılımı yüksek tutarken, onu genel kültürel tarihin ve etnolojik durumların ışığı altında da inceler; ve bunu Krohn yada Anderson'dan daha süslü bir yolla anlatır. Bu şekilde yaparak Rooth, Anderson'un ve Krohn'un söylediğinden çok daha açık bir şekilde, farklı kültürler arasındaki ilişkiyi analiz etmek için bize ışık tutar. Rooth'un bibliografyasında Krohn yada Anderson isimlerine rastlanmaz bile. Öyle görünüyor ki Rooth'un bu iki bilimadaminin çalışmalarına olan aşinalığı, başka bilim adamlarının -von Sydow, Thompson, Kiefer- çalışmalarından gelir.

Matti Kuusi'nin Inger Lövkrona tarafından uygulanan Derleme Analizi:

30 yıl kadar sonra, Inger Lövkrona "Det bortrövade dryckeskarlet" (ML 6045) isimli doktora tezini yayımlar. Bu tezde Inger, insanoğlunun diğer dünyadan bir kupayı nasıl çaldığı efsanesini inceler. Lövkrona, bu efsane için farklı isimler düşünerek, efsaneyi bir araştırma geleneğinin içine oturtmaya çalışır. Karşılaştırma yaparak, bu prosedür efsaneyi benzer fakat alakasız diğer efsanelerle tanımlamayı amaçlar. Bu kez Lövkrona, tür terminolojisini, işlevi ve daha önce yapılan araştırmaları da işin içine katar. Kitabında, amaç ve çalışma metoduyla ilgili uzun bir tartışma bölümü yer alır. Lövkrona'nın dediğine göre, analiz metodu toplanan materyallerin kurallarına bağlıdır; yani Lövkrona için bir monografıdaki "Fin okulundaki güya tarihi-coğrafik metod"a göre efsaneyi analiz etmekten başka bir seçenek kalmamıştır. Amaç, efsanenin temelini ve yayılmasına ışık tutmaktır. Lövkrona konunun kısıtlı olmasından neredeyse pişmanlık duyar çünkü işlevi, anlamı, hikâyecileri, gerçekleşme durumlarını, anlatımı ve iletişimi hesaba katmak neredeyse imkânsızdır. Lövkrona yapısalcılığı tarihi-coğrafik metodu ulaşılan sonuçları doğrulamada bir yardımcı olarak; monografi ise kültürel karışıklıkları anlama yolunda bir araç olarak görür. Buna ek olarak, bir efsane monografi yazmayı, kültürel alanlardaki, sınırlardaki, ve yayılmadaki düşüncelerde birleştirmek ister. Son olarak, tarihi-coğrafik metodu, belli bir kurala göre elde edilen materyalin değiştirilip değiştirilmeyeceğini de test etmek ister.

Genellikle Lövkrona, Anderson ve Krohn tavsiyelerine uyarak hareket etse de, bazen bunlardan sapar. Lövkrona'nın bu metottan saptığı en önemli nokta Matti Kuusi (1914-98)'den ilham aldığı noktadır. Lövkrona, hikâyenin köken araştırmasını derleme analizi üzerine kurar. 1974'te İngilizce yayınlanan "Köprü ve Klise" adlı makalesinde ve daha sonra 1980'de genişletilmiş Fin versiyonu olan "Suomalainen tutkimusmenetelmä" (Fin Araştırma Metodu) adlı makalede, Kuusi'nin tarihi-coğrafik metottan uzaklaştığı görülür. Öncülerinden farklı bir şekilde, Ingria sahilinden 28 değişkeni içeren limitli materyaller kullanır. Makale, efsaneyi inceleyen farklı bakış açıları sunarak, İsa'nın neden kilise önünde bir köprüyü tercih ettiğine ve neden köprü tarafından korunmak istediğine; fakat kilisede öldürüldüğüne cevap vermeye çalışır. Kuusi'nin makalesi, metodun nasıl uygulanması gerektiği konusunda pedagojik bir çalışmadır. Tarihi-coğrafik metotta olduğu gibi Kuusi orjinal değişkenleri arama çabasında değildir. Onun esas kaygısı içerik ve belki de metnin anlamı üzerinedir. Bu metoda "Metin eleştiri Metodu" der.

Rooth, Anderson, ve Krohn için olduğu gibi, Kuusi için de karşılaştırma anı çok önemlidir. Ama, Krohn için esas olarak karşılaştırma coğrafi dağılımı göstermek için değil, ilk etapta yeri gözardı ederek metinsel değişiklikleri ortaya koymak için önemlidir. Bu makalede, okuyucular, değişkenler ve değişikliklerin ayrımı üzerine olan düşüncelerin gelişiminin ipuçlarını bulabilirler.

Kuusi'nin derleme analizi Lövkrona'ya yayılımın merkezini (motif nerede mantıklıdır, epik olarak doğrudur, ve en iyi şekilde dizayn edilmiştir) bulmasında yardımcı olmuştur. Merkez-dış yüzey düşünceleri, derleme metoduna tarihi-coğrafik metodu uyarlamada baskın olan yollardır. Bir sonraki adım ise derlemelerin tarihleri üzerine karar verip onların karşılıklı yaşlarını saptamaktır. Son olarak, derleme analizi, köken ve yayılımla ilgili bir hipoteze yol açar.

Toparlamak gerekirse, 1980lerin başlarında, halkbilimi çalışmalarında tarihi-coğrafik metodun kullanıma değer olduğunu düşünmek mümkündü. Rooth gibi Lövkrona da bu metodun eleştirildiğinin farkındadır; fakat araştırılan materyalin bu temele göre toplandığını söyleyerek bazen de bu metodu savunur. Bazen de, halkbilimi çalışmanın yeni avantajlı yollarını dener. Önceki çabalar metin merkezli metodlara yoğunlaşırken, O daha çok gösterici merkezli bir halkbilim araştırmasından yanadır. Rooth, antropoloji ve halkbilimi arasındaki bağlantıya önem verirken, Lövkrona çağdaş halkbilimsellik limitlerini aşmadan, yapı görüşleri, işlev, mesaj, ve anlam gibi diğer halkbilimi araştırma çeşitlerini kullanır. Diğer metinlerden seçilmesi gereken efsaneleri seçerken ve efsaneye hangi motiflerin katkıda bulunduğunu belirlerken, karşılaştırmayı esas tutar. Karşılaştırma, derleme analiz metodu için de önemlidir ve bu yüzden, orjinal derlemenin oluşmasında tür ve motifleri ayırırken de rol oynar.

Tarihi-Coğrafik Metodun Üç Değişkeni

Anderson, Rooth, ve Lövkrona Fin veya tarihi-coğrafik metodu kullandıklarını idda etmişlerdir. Anderson ve takipçileri çalışmalarını benzer bir şekilde yapmışlardır. Rooth ise tezini daha farklı oluşturarak amaç ve araçları daha detaylı bir şekilde tartışır. Anderson metodunu tarif etminin gereği olmadığını düşünürken, Lövkrona'nın kitabında ise böyle bir varsayım bulunmamaktadır. Lövkrona metodun kendi versiyonuyla ilgili geniş bir bilgi verir ki bu metod da Anderson-Krohn ve Kuusi'nin modellerinin birleşimiydi. Rooth ve Lövkrona, kendi modellerini sanki kabul görmemişçesine savundular. Anderson'un tersine, Rooth ve Lövkrona ayrıca çalışmalarının amaçlarını da açık bir şekilde ifade etmişlerdi.

Bu üç çalışmada da kullanılan materyaller düzyazı anlatımlarını kapsar. Anderson ve Lövkrona efsaneler, Rooth ise bir masal üzerinde çalıştı. Anderson'un ve Rooth'un dünya çapında materyaller topladığı açık; Lövkrona ise sadece Norveç kayıtlarını kullanmış.

Terminolojik problemler ise bir noktaya kadar tartışılmış. Ama, karşılaştırmaların özünde bu kavram yatıyor olsa da, bir motifin ciddi bir tanımlaması eksik kalıyor. Tahminen, konuyla ilgili genel-geçer bir tanım vardı. Diğer taraftan Rooth, bu kavrama dikkatini verir. Önceki araştırma her üç çalışmada da ele alınmıştır: Anderson 23 satır,

Rooth bundan biraz daha fazla, Lövkrona ise 4 sayfa yazmıştır. Anderson başka bir halkbilimi öğrencisiyle tartışmazken, Rooth ve Lövkrona etkin bir şekilde süregelen bir tartışmaya katılmışlardır.

Anderson uzun kataloglarda çok detaylı motif listeleri sunar. Diğer taraftan Rooth, hikâye tiplerini muhakeme yoluyla sunar. Lövkrona kataloğu bulguları sunmak için değer bir yer olarak görmez. O daha çok derleme analizi üzerine yoğunlaşır. Lövkrona analizi daha çok yapının, işlevin, ve hikâyenin anlamının üzerine tutulan ışık olarak görür ve asla analizi kendi içinde bir sonuç olarak değerlendirmez. Bu nedenle, karşılaştırma metodu yıllar içerisinde bir geleneği tarih etme durumundan, geleneğin hayatıyla ilgili sorular sorma aracına dönüşmüştür.

Anderson ve Lövkrona yüklü bir miktar bilgi üzerine yoğunlaşmış bu bilgilerin tablolarını, listelerini, ve hatta haritalarını hazırladılar. Rooth bulgularını akıcı bir metin içerisinde sunar. Ama, Anderson ve Rooth hikâyenin ve efsanenin farklı zaman ve yerlerde nasıl biraraya getirildiklerini tarif ederlerken, Lövkrona geleneği tartışır. Her üç bilimadamı da bir çeşit köken arayışı içerisinde ve hepsi de, belli bir ölçüye kadar efsanelerin kökeninin ne olduğunu (yer-zaman olarak) ortaya koymuşlardır.

Her üç bilim adamının da kendi özel ilgi alanı var: Anderson kendi kendini doğrulama üzerine; Rooth halkbilimi ve etnoloji-antropoloji arasındaki ilişki üzerine, Lövkrona ise klasik tarihi-coğrafik metodu nasıl genişletip geliştireceği üzerine yoğunlaşmıştır. Hepsisi için de, karşılaştırma çok önemlidir. Az çok hepsi de Krohn'un tavsiyelerine uymuşlardır. Ama öyle görünüyor ki metod iki farklı yönde gelişmiştir: daha yoğun ve daha özgür.. Örneğin, Lövkrona, geleneğin coğrafi dağılımını kuzey Avrupayla sınırlı tutar fakat karşılaştırma için yapısal öğeler ve derlemeler gibi yeni etkenler bulmakta daha özgürce davranır. Tarihi-coğrafik metod ününden ün kaybetmesine rağmen, Rooth ve Lövkrona'ya göre bu metod yoluyla yapılmış daha fazla çalışma beklememeliyiz. Ama yine de, halen bu tür çalışmalar yayınlanmakta ve bunlar kabaca Krohn'un şemasıyla uyumlu olmaktadır.

Halkbilimi Karşılaştırmasına Yeniden Bakış

Bu yazıda, karşılaştırmanın farklı zamanlarda ve farklı amaçlarla kullanıldığını göstermeye çalıştım. Geçen yüzyılın sonunda Rancken ve onun öğrencileri gibi bilimadamları karşılaştırmayı politik sebeplerden dolayı yapmak istediler, ve "biz" ve "onlar"ın arasına bir çizgi çekerek veya "biz"in kesin bir şekilde "onlardan" çok "onlara" ait olduğunu vurguladılar. Faşist dönemde bu bazen tekrarlanmıştır ve modern kimlik çalışmalarlarıyla ilişkilidir. Ayrıca, bazı bilimadamları da halkbilimine karşılaştırma yapmadan anlaşılması imkânsız olan hayatta kalanları anlamak olarak bakmışlar. Bu durumda da Andrew Lang'un yaptığı gibi evrensel bir karşılaştırma kabul görmüştür. Bu tür bir çalışma bugün halen yapılmaktadır.

Tarihi-coğrafik okulu içinde halkbilimi araştırması yaparken karşılaştırma yapmak en önemli metoddu. Karşılaştırmanın amacı, tarih bilimi gibi beşeri bilimlere göre, halkbilimi fenomeninin başlangıcını ve izini sürmektir. Bu noktada halkbilimi de kayıp kültürün altın çağının kalıntılarını temsil ediyordu. Çeşitli nedenlerle bu okul evrensel

ve her şeye kucak açan karşılaştırmalardan farklılık gösteriyordu. Karşılaştırmalı araştırma yapabilmek için, farklı kültürel fenomenleri karşılaştırmayı mümkün kılacak derecede karşılaştırma kavramlarını tanımlamak gerekiyordu. Karşılaştırmalı kavramlar, aslında, karşılaştırma için bir kriterdir: uyumluluk faraziyeti üzerine inşa edilmiş gündelik araştırmalar için gözlenebilir ve müsait bir kriter olmalıydı. Karşılıklı bir niyet içerisinde olmalıydılar. Bu yüzden, halkbilimi maddelerinin tanımları gereklidir. Onlar olmadan, ortak bir açıdan karşılaştırma yapabilecek kadar iki fenomenin birçok benzerliği olup olmadığını söyleyebilmek mümkün olmazdı. Burada araştırılan çalışmalarda, Julius Krohn karşılaştırılacak metinlerin belli başlı bazı şartları karşılaması gerektiğini farkettiğinde, bu tür problemlerin farkındaydı. Kaarle Krohn bu problemleri, motifin ne olduğunu sorarak, farklı türler arasındaki ilişkiyi problemleştirerek, karşılaştırma için gündelik etkenlere yaklaşarak veya yapay bir şekilde benzer görünen fenomene başvurarak, imalı bir şekilde tartışmış oluyordu. Ama, karşılaştırma süreci üzerine düşünen bilimadamları sadece tarihi-coğrafik metodu savunan bilimadamlarıydı.

Son zamanlarda, Christine Goldberg, klasik tarihi-coğrafik metodun limitlerinden kaçmak için yeni yollar denemiştir. 1997'den gelen Üç Portakal hikâyesinin çalışmasında (AT 408), Goldberg metoda sadık kalmıştır. Goldberg, her hikâyenin eşsizliğini ve sınırlarını belirlemede "tek yolun hikâyeye tanım koymak" olduğunu belirtir. Fakat aynı zamanda, metodu eleştiriyor. Klasik metodun zamanı, yeri, şeklini ve yayılımını bulmak olan merkezi amaçlarından uzaklaşır. Goldberg, metodu dizayn eden bilimadamlarını, dil tarihini içeren filolojik çalışmaların etkilediğini farkeder. Fakat, halkbilimi çalışmaları birkaç çeşit yaklaşım gerektirir. Goldberg'e göre, ilk halkbilim öğrencileri, köken ve yayılım üzerine çok fazla yoğunlaşmışlardı. O'nun için, bir hikâyeyi yüzyıllar boyu bir arada tutan mekanizmayı çözmek önemliydi. Goldberg, bu nedenle, sabitliği ve değişkenliği içeren sorular sormanın, metodun şekil çalışmalarına daha yatkın olduğundan dolayı, daha sağlıklı olacağını düşünüyor. Bu yüzden, Goldberg'e göre, tarihi-coğrafik metod, farklılıkları, benzerlikleri ve detayları araştırmak için kullanışlıdır.

Bunun sonucunda, Goldberg araştırmasını yaparken karşılaştırma kullanır, fakat amacı, yukarıda tartışıldığı gibi, premordial etkenleri bulmak değildir. Daha çok, bir hikâyenin sınırlarıyla ilgili konulara yönelir. "Gerçek metinler ne dereceye kadar hikâye tipinden farklılaşıp aynı zamanda onun bir parçası olur ve bu, hikâyeye ait olmadan, ne derece aynı tür olarak görülebilir" sorusunu sormuştur. Onun ana sorunu, hikâyeyi bir arada tutan faktörlerdi. Metodu ise tekrarlanan imajların ve Ü Portakal hikâyesinin değişkenlerinde bulunan temaların karşılaştırılmasıydı.

Christine Goldberg tarihi-coğrafik metoda sadık, fakat hayran değildi. Primordial yer, zaman, yayılım ve şekille ilgili sorular sormayı reddeder. Bunu yerine, hikâyeyi bir arada tutan etmenleri araştırmayı tercih eder. Bunun sonucunda, hikâyedeki uyumun, motiflerin ve imajların sonuçlarını açıklar. Goldberg "AT 408'i de içeren hikâyelerin elastik" olduğunu söyler. "Birçok şekile sokulmak için değiştirilebilirler. Bir yere kadar, başka bölge veya kültür üyeleri tarafından paylaşılır, diğer bir yere kadar ise paylaşılmazlar." (ibid.: 238). Goldberg'in araştırmasındaki klasik halkbilim metodunu tanımak, Anderson ve Krohn'dan uzak olduğu için zordur. Ama, sabitlik ve değişkenlik sorun-

larının çözülmesini savunurken Goldberg ortaya farklı bakış açıları atar. Bu maddeler, karşılaştırma çağrışımlarıyla dolu bir değişkenliğin anlam ve işlevini açıklayan halkbilimi çalışmalarının merkezi gerçekleridir.

Sonuç çıkarmak gerekirse, karşılaştırma süreci, halkbilim çalışmalarındaki önemli rolüne rağmen, halkbilim öğrencileri arasında genel bir teorik ilgiye dönüşmemiştir. Buna bir istisna olarak Lauri Honko'nun "Karşılaştırma Çeşitleri ve Değişkenlik Şekilleri" adlı makalesi gösterilebilir. Bu makalede yazar, tarihi-coğrafik metodun bugüne kadar aldığı eleştirileri özetler ve bunu içinde Carl Wilhelm von Sydow gibi bilimadamlarının olduğu "karşı gelenler" grubu ve "savunanlar" olarak ikiye ayırır. "Savunanlar" grubu, metodu geliştirmeye çalışırlar. Bunlar arasında Honko, Jan-Öjvind Swahn ve Matti Kuusi yer alır.

Fakat, Honko'ya göre bu çabalar yeterli değildir. O, halkbilimi çalışmaları içinde genel bir karşılaştırma teorisi arar ve sonuç olarak üç farklı anlama yol açacak üç farklı çeşit karşılaştırma modeli çizer.

Diğer şeyler arasında, Honko bu metodu ne yeterli ne de tatmin edici olduğu için suçlar. Çünkü böyle bir karşılaştırmayı anlamlı kılmak için bilimadamları kültürel oluşumların sürecini sorun haline getirmediler.

Honko, karşılaştırmaya geneksel fenomenoloji perspektifinden de atıfta bulunur. Ama, fikrini genel bir karşılaştırma metodu üzerine geliştirebilmek için Honko fenomen kavramını problemleştirmeye çalışır. Honko bu kavramın ve her fenomenin bireysel özellik ve sınırlarının "bir çeşit bilimsel anlaşmaya" bağlı olduğunu söyler. Bunun sonucunda, tanımlar tamamen geçicidir. Dahası, fenomenin anlamını araştırırken, bir halkbilimi öğrencisi farkında olmalıdır ki "bu fenomenler, kendi doğal yerlerinden kaldırılıp, tamamen farklı kavramlardan gelen benzeri manifestolarla yan yana konmuştur".

Honko'nun 3. Karşılaştırma tipi gelenek-ekolojik tipidir. Burada, materyal belli bir coğrafi bölge ile sınırlıdır ve bunun küçük veya büyük bir ekolojik tarafı vardır. Burada önemli olan, bir geleneğin, bir çevreye nasıl uyum sağladığıdır. Bu nedenle başarılı değişkenlik artık yapısalıcı değil, sistematiktir. Bu da demektir ki, sadece yapısalıcı seviyede karşılaştırma yapan bilimadamları tarafından değil, şarkı söyleyen veya hikâye anlatan kişiler tarafından da gerçekleştirilmiştir. Bu karşılaştırmalı bakış açısından, yalnız değişkenleri çalışmak değil, aynı zamanda farklı değişkenlerin ortaya çıkardığı farklı anlamları da durum performansına göre çalışmak mümkündür.